Nr 168.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ytterligare statsgaranti för centralkassornas för jordbrukskredit förbindelser: given Stockholms slott den 9 mars 1928.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

B. v. Stockenström.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 9 mars 1928.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden THYRÉN, RIBBING, GÄRDE, PETTERSSON, ROSÉN, HAMRIN, LYBERG, VON STOCKENSTRÖM.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet von Stockenström.

Vid 1915 års riksdag beslöts vidtagande av åtgärder från det allmännas sida för beredande av driftskredit åt jordbrukare. Denna kredit skulle ordnas på kooperativ grund genom bildande av dels smärre lokalföreningar, *jordbrukskassor*, och dels större föreningar, utgörande sammanslutningar av jordbrukskassor, med benämning *centralkassor för jordbrukskredit*. Åtgärderna inneburo i huvudsak följande. Statsverket lämnar visst förvaltningsbidrag under de tio första verksamhetsåren till dylika kassor ävensom

visst organisationsbidrag åt centralkassorna. För bidrags erhållande fordras, att vederbörande kassa vunnit godkännande från det allmännas sida. För att vinna dylikt godkännande, som lämnas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där kassans styrelse har sitt säte, skall kassa vara organiserad såsom ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet. Härjämte skola kassans stadgar innehålla vissa bestämmelser, bland annat angående medlemmarnas delaktighet, insatser, lånerätt och ansvarighet för kassans förbindelser. Vidare skall Kungl. Maj:ts befallningshavande äga utse ett ombud att å det allmännas vägnar utöva tillsyn över kassans verksamhet genom att deltaga i revisionen m. m. För rörelsen erforderligt kapital kan erhållas dels genom inlåning, vartill viss rätt är medgiven, dels ock genom anlitande av kredit, därvid särskilt beretts möjlighet till lån från postsparbanken, sparbanker, pensionsförsäkringsfonden samt den i 19 § av lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete omförmälda fond.

I avseende å inlåning gäller för jordbrukskassa, att den äger mottaga insättningar å sparkasseräkning från egna medlemmar men icke driva annan inlåningsrörelse, och för centralkassa, att den får av anslutna jordbrukskassor mottaga medel å depositionsräkning, upp- och avskrivningsräkning och löpande räkning samt av sistnämnda kassor och dess medlemmar mottaga insättningar å sparkasseräkning. Dessutom äger Kungl. Maj:t giva centralkassa tillstånd att från allmänheten mottaga insättningar å sparkasseräkning, så ock, i den mån särskilda omständigheter därtill föranleda, å viss eller vissa andra bankmässiga räkningar av beskaffenhet att icke medföra skyldighet att vid anfordran återbetala insatt belopp. Slutligen säkerställer staten så till vida centralkassornas borgenärer, som för varje centralkassa, som vunnit godkännande från det allmännas sida, från riksgäldskontoret till Sveriges riksbank överlämnas svenska statens obligationer till värde av 100,000 kronor att av riksbanken innehavas såsom gemensam pant för samtliga centralkassans förbindelser, med rätt för kassans fordringsägare att använda panten till täckande av sina fordringar, i den mån kassans egna tillgångar, de belopp inräknade, som på grund av medlemmarnas i kassan ansvarighet för dess förbindelser kunna från dem uttaxeras, därtill visa sig otillräckliga, och under villkor, *att* behovet av pantens tillgripande styrkes genom intyg av det ombud, som förordnats för tillsyn av kassans verksamhet, *att* medgivande till pantens användning lämnas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där kassans styrelse har sitt säte, varjämte tillika skola meddelas erforderliga föreskrifter angående sättet för pantens tillgodogörande och för därigenom influtna medels fördelning mellan fordringsägarna, *att* riksgäldskontoret ofördröjligen underrättas, då dylikt medgivande lämnats, *samt att* obligationerna därvid tillika i första hand hembjudas riksgäldskontoret till inlösen.

I de 1915 för kassorna meddelade bestämmelserna hava vid olika tillfällen — särskilt 1918 och 1925 — åtskilliga ändringar vidtagits, såsom *att* om-

rådet för centralkassas verksamhet bestämts till högst sex län, mot från början högst tre län, *att* sådan kassa medgivits rätt att till medlemmar intaga jämväl vissa andra ekonomiska föreningar än jordbrukskassor, *samt att* reglerna för medlemmarnas delaktighet, lånerätt och ansvarighet underkastats ändring. I sistnämnda hänseende hava jordbrukskassornas rätt till kreditgivning åt medlemmarna upprepade gånger ökats, senast 1925, då ock det belopp sänkts, till vilket medlems ansvar för jordbrukskassas förbindelser lägst må sättas. I anledning av de 1925 beslutade ändringarna medgav samma års riksdag, att från riksgäldskontoret finge till Sveriges riksbank överlämnas svenska statens obligationer till ett belopp av 100,000 kronor att, där jordbrukskassa eller centralkassa i avseende å medlemmarnas ansvar för kassans förbindelser beslutat nedsättning, som möjliggjorts genom ändringar, vilka vidtagits i gällande bestämmelser angående godkännande av dylik kassa från det allmännas sida, av riksbanken under vissa villkor användas till täckande av förlust, som i följd av nedsättningen kunde hava tillfogats någon, som, då beslutet därom registrerades, ägde fordran hos kassan.

De huvudsakliga i ämnet nu gällande författningsbestämmelserna återfinnas i lagen den 18 juni 1915 (nr 231) innefattande vissa bestämmelser om centralkassor för jordbrukskredit, lagen den 18 juni 1915 (nr 232) angående ändrad lydelse av 1 § i lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse, kungörelsen den 18 juni 1915 (nr 234) angående understöd av statsmedel åt föreningar för beredande av driftskredit åt idkare av mindre jordbruk med däri genom kungörelser den 11 juli 1918 (nr 592) och den 30 april 1920 (nr 172) vidtagna ändringar, kungörelsen den 18 juni 1915 (nr 235) angående överlämnande till Sveriges riksbank av svenska statens obligationer såsom pant för centralkassas för jordbrukskredit förbindelser, kungörelsen den 18 juni 1915 (nr 236) angående godkännande från det allmännas sida av vissa centralkassor för jordbrukskredit med däri genom kungörelser den 18 februari 1916 (nr 36), den 11 juli 1918 (nr 596), den 11 april 1924 (nr 73) och den 6 juni 1925 (nr 203) vidtagna ändringar, kungörelsen den 18 juni 1915 (nr 237) angående godkännande från det allmännas sida av vissa jordbrukskassor med däri genom kungörelser den 11 juli 1918 (nr 595), den 30 april 1920 (nr 171), den 11 april 1924 (nr 74) och den 6 juni 1925 (nr 204) vidtagna ändringar samt kungörelsen den 11 juli 1918 (nr 597) angående rätt för centralkassa för jordbrukskredit att till medlemmar intaga andra ekonomiska föreningar än jordbrukskassor med däri genom kungörelse den 6 juni 1925 (nr 205) vidtagna ändringar.

Hittills hava fem centralkassor för jordbrukskredit bildats, nämligen

1) Mälarprovinsernas centralkassa, bildad 1916 och omfattande Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands och Gävleborgs län,

2) Södra Sveriges centralkassa, bildad 1916 och omfattande Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads och Hallands län,

3) Malmöhus läns centralkassa, bildad 1916 och omfattande Malmöhus län,

4) Skaraborgs läns centralkassa, bildad 1918 och omfattande Skaraborgs län, samt

5) Mellersta Norrlands centralkassa, bildad 1924 och omfattande Jämtlands och Västernorrlands län.

Samtliga dessa kassor hava inom viss gräns meddelats tillstånd till inlåning från allmänheten.

1927 års riksdag.

Vid 1927 års riksdag väcktes två likalydande motioner (I: 67 och II: 103), vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta, att en statsgaranti av högst 1,000,000 kronor ställdes för varje godkänd centralkassa för jordbrukskredit med tillägg av 200,000 kronor för varje län utöver ett, varav centralkassans verksamhetsområde bestode, genom att från riksgäldskontoret till riksbanken överlämnades statsobligationer till härför erforderligt belopp under samma villkor, som gällde för de obligationer, vilka förut för samma ändamål överlämnats.

Motionärerna framhöllo, hurusom sedan 1915, då lagstiftning infördes om jordbrukskassor och centralkassor för jordbrukskredit, centralkassornas rätt till kreditgivning i väsentlig mån ökats eller från 75 kronor per hektar odlad jord till 40 procent av taxerat jordbruksvärde med möjlighet till viss ytterligare kredit. Det kunde befaras, att dessa centralkassor, som endast med betydande svårigheter hittills kunnat anskaffa erforderligt kapital, under de närmaste åren bleve urståndsatta att fylla jordbrukskassornas anspråk på rörelsemedel. Dessa svårigheter stode enligt motionärernas mening i samband med, att för en större inlåning från allmänheten fordrades vissa reella i siffror uttryckta värden såsom säkerhet för de förbindelser kassorna utåt iklädde sig. Med hänsyn till den omfattning, ifrågavarande rörelse redan ägde, kunde den ovanberörda statsgarantien icke längre anses motsvara behovet. Motionärerna ifrågasatte därför en ökning av statens garantibelopp till 1,000,000 kronor åt en var centralkassa, vartill borde för varje sådan kassa, vars verksamhet omfattade mer än ett län, komma ytterligare 200,000 kronor för varje överskjutande län. I samband härmed erinrades i motionerna om den av staten på sin tid för Sveriges allmänna hypoteksbank och konungariket Sveriges stadshypotekskassa lämnade säkerhet för dessa institutioners förbindelser å 30,000,000 kronor för vardera institutionen, vilken säkerhet beträffande sistnämnda institution 1918 höjts till 50,000,000 kronor och till 1927 års riksdag av Kungl. Maj:t föreslagits höjd till 80,000,000 kronor.

I skrivelse den 15 mars 1927, nr 63, punkt 27, anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning rörande behovet av åtgärder i av nyssnämnda motioner avsett syfte samt, om utredningen skulle giva därtill anledning, för riksdagen framlägga förslag i ämnet.

I motiveringen till denna hemställan anförde riksdagen följande.

»Då tillgodoseende på ett tillfredsställande sätt av behovet av erforderligt rörelsekapital jämväl enligt riksdagens mening måste betraktas såsom en för jordbruket mycket betydelsefull och viktig angelägenhet, finner riksdagen motionernas syfte väl värt att beaktas. Givetvis kan riksdagen icke på grundvalen allenast av vad motionerna innehålla bilda sig ett bestämt omdöme om vilka åtgärder, som i händelse av förefintligt behov i förevarande av-

seende lämpligen böra vidtagas liksom ej heller i vilken utsträckning statens medverkan härför eventuellt bör tagas i anspråk. På grund av förevarande frågas vikt och betydelse anser emellertid riksdagen — utan att taga ställning till motionärernas förslag — att spörsmålet bör göras till föremål för närmare utredning. Därvid torde jämväl andra tänkbara möjligheter till vinnande av det i motionerna avsedda syfte lämpligen kunna övervägas.»

1927 års jordbruksfastighets och skogskreditsakkunniga.

Den 18 november 1927 anbefallde Kungl. Maj:t de jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 oktober 1927 av chefen för jordbruksdepartementet tillkallade sakkunniga för utredning rörande den primära jordbruksfastighetskrediten m. m. att verkställa den av riksdagen sålunda ifrågasatta utredningen samt att därmed jämte förslag i ämnet inkomma till Kungl. Maj:t. Nu nämnda sakkunniga, benämnda *1927 års jordbruksfastighets- och skogskreditsakkunniga,* äro riksgäldsfullmäktige H. S. Tamm (ordförande), ledamoten av riksdagens första kammare K. J. A. Gustafsson i Stensholm och godsägaren A. L. Sundberg samt beträffande viss fråga länsjägmästaren E. K. G. Hedemann-Gade.

Med utlåtande den 14 januari 1928 hava de sakkunniga inkommit till Kungl. Maj:t med utredning och förslag rörande den till dem sålunda hänskjutna frågan om ytterligare understöd åt föreningar för jordbrukskredit.

I utlåtandet meddelas, att de sakkunniga berett centralkassorna tillfälle att vid sammanträde med de sakkunniga genom representanter framlägga sina synpunkter på frågan, därvid centralkassornas representanter bland annat hänfört sig till innehållet i ett av dem undertecknat skriftligt anförande, vilket såsom bilaga fogats till de sakkunnigas utlåtande.

Om jordbrukskasserörelsens allmänna förutsättningar och hittillsvarande utveckling hava de sakkunniga anfört i huvudsak följande.

Ändamålet med denna kreditrörelse vore att för jordbrukets behov av rörelsekapital skapa en kreditform, som toge sikte på de för denna näringsgren betecknande förhållanden, vilka kunde betinga avvikelser från allmänna normer för kreditgivning. Vilken väg härför än valdes, måste det kravet fasthållas, att sunda ekonomiska principer följdes. Givetvis kunde det vara berättigat, att staten trädde emellan för att bereda en dylik kreditrörelse form och stadga ävensom till att börja med lämnade ett handtag i pekuniärt hänseende. Men man komme in på en oriktig väg, om rörelsen så ordnades, att den för sitt bestånd och vidare utveckling krävde ett fortlöpande understöd. Tyskland gåve exempel å jordbrukskasserörelsen, där denna vore som bäst. Detta lands jordbrukskreditsystem, som organiskt vuxit sakta upp steg för steg från en ringa början till en vittfamnande rörelse, hade självständigt arbetat sig fram och kunnat utan främmande understöd bereda jordbrukarna oskattbara fördelar.

Jordbrukskasserörelsen i vårt land hade haft en motsatt utgångspunkt, i det hela systemet med dess organisation i över- och underordnade enheter på en gång byggts upp och rörelsen därefter manats fram inom den sålunda från början givna ramen. Om rörelsen icke företett den snabba utveckling, som i förstone möjligen förväntats, vore detta icke något som i och för sig borde ge anledning till bekymmer. Man kunde icke rimligen begära, att

rörelsen skulle på kort tid kunna, om man så finge säga, fylla ut de från början rymligt tilltagna kläderna. Det gällde här ett i vårt land alldeles nytt och oprövat verksamhetsfält, och man hade att räkna med vår allmoges för visso lovvärda försiktighet, när det gällde att ikläda sig ansvar för andras förbindelser, helst då de, såsom här, vore till omfattning och risk vanskliga att bedöma. En svårighet, då de gällt att placera in rörelsen i vårt kreditsystem, hade bestått i det förhållandet, att vi ägde världens kanske mest utvecklade sparbanksväsende. En annan svårighet vore, att man icke i vårt land, där den ekonomiska föreningsrörelsen vid tiden för jordbrukskassesystemets införande nått en avsevärd utsträckning, haft förmånen att, såsom i Finland, i ett sammanhang samarbeta kooperationens olika uppgifter inom jordbruket. Härtill hade sällat sig det ogynnsamma inflytande, som den snart efter rörelsens startande inträffade kristiden haft. Och helt naturligt hade icke genast i allo väl avvägda bestämmelser kunnat utfinnas, utan man hade måst söka sig fram och i mån av vunnen erfarenhet tid efter annan vidtaga ändringar.

Det vore sålunda fullt förklarligt, att rörelsen endast sakta kunde vinna insteg. Men den borde dock kunna, rätt ordnad och bedriven, skrida framåt. Så hade ju visserligen ock hittills i viss mån skett. Likväl måste rörelsens utveckling sägas hava visat tecken, som gåve anledning till eftertanke.

De sakkunniga hava härefter berört de svårigheter, varmed jordbrukskasserörelsen för närvarande kämpade, samt därvid särskilt uppehållit sig vid frågan om medelsanskaffningen.

Av representanterna för centralkassorna hade inför de sakkunniga framhållits, hurusom nybildningen av jordbrukskassor hotade att alldeles avstanna. Centralkassorna befunne sig visserligen ej i något nödläge. De kunde nog reda sig och hålla rörelsen hjälpligt flytande. Men de vågade ej arbeta fram nya jordbrukskassor och hade redan måst avböja från olika orter gjorda framställningar om biträde för organiserandet av sådana. Och detta gällde även den senast bildade centralkassan, vilkens verksamhet rimligen icke kunnat ännu omspänna någon större del av dess område. Representanterna uttryckte som sin åsikt, att särskilt efter 1925 års ändringar i de för kassorna gällande bestämmelserna knappast något vore övrigt att önska i organisationens detaljer. Anledningen till centralkassornas bekymmer stode att söka i svårigheten att anskaffa medel, och de vågade ej föra rörelsen vidare utan att vara vissa om att kunna tillfredsställa därav föranledda nya lånebehov.

Medelsanskaffningen utgjorde i själva verket det svåraste problemet vid rörelsens tillskapande. Ursprungligen räknades med en för ifrågavande kredit särskilt upprättad statens lånefond. Ett senare förslag byggde väsentligen å en på visst sätt ordnad samverkan med sparbankerna. Man stannade emellertid vid att bereda centralkassorna en självständig och med vanliga kreditinrättningar jämförlig ställning, grundad bland annat på bankmässig inlåning. Statsmakterna förutsatte därvid, att all möjlig samverkan med sparbankerna skulle eftersträvas. Av de upplysningar centralkassornas representanter lämnat ville det emellertid synas, som om utveckligen gått i annan riktning, i det kassorna och sparbankerna ofta kommit att till varandra intaga konkurrentens ställning. Av representanterna framhölles särskilt vikten av, att denna närmast för kassorna menliga situation »vändes till godo» — därhän åtminstone att medel tillhandahölles centralkassorna av sparbankernas i allmänhet relativt rikliga tillgång å obundet kapital.

I anslutning härtill hava de sakkunniga anfört att, då det i själva grunden hos rörelsen syntes kunna finnas något som borde omläggas, en allsidig och förutsättningslös utredning av problemet borde företagas i syfte att bringa rörelsen på den fot, att den kunde för framtiden leva ett självständigt liv och av egen kraft nå den utveckling, som den kunde förtjäna. Härom hava de sakkunniga framhållit i huvudsak följande.

De på senaste tid yppade symptomen å rörelsens avstannande vore ägnade att väcka betänkligheter. Det vore icke för de sakkunniga obekant, att i detta rörelsens brydsamma läge den tanken bragts å bane att söka få staten att i vittutseende omfattning träda emellan med stadigvarande direkta bidrag. Om sådana planer, vilka syftade till att föra rörelsen in på en väg rakt motsatt den, som de sakkunniga ansett vara den enda riktiga och sunda, hade de sakkunniga ej anledning närmare orda. Men redan det att förhållandena gåve rum för dylika tendenser, syntes peka hän emot att det i själva grunden hos rörelsen kunde finnas något, som borde rättas till. De sakkunniga hade givetvis på den knappa tid, som stått dem till buds, icke kunnat närmare tränga in i den mångfald av frågor, som härutinnan läte sig uppställas. En undersökning i nu berörda hänseende hade emellertid för de sakkunniga framstått såsom det i främsta rummet önskvärda, och de ville för den skull förorda, att en allsidig och förutsättningslös utredning av problemet företoges. Att de sakkunniga icke önskade att därmed se bragta i dagen förslag, som sökte botemedlet i statens direkta mellankomst, torde utan vidare framgå av det förut anförda. Målet borde bliva att bringa rörelsen på den fot, att den kunde för framtiden leva ett självständigt liv och av egen kraft nå den utveckling, som den kunde förtjäna. Bland annat syntes rörelsens förhållande till sparbankerna böra ånyo uppmärksammas vid undersökningen, som härutinnan kunde ske under helt andra förutsättningar än de alldeles speciella, vilka låge till grund för ett tidigare förslag i ämnet.

Med hänsyn till jordbrukskasserörelsens nuvarande läge hava de sakkunniga dock övervägt, om icke redan nu något måste göras för att avhjälpa de mest påträngande svårigheterna. Då de sakkunniga avgåve förslag till åtgärder härutinnan, ville de emellertid först framhålla, att de betecknade dylika åtgärder endast såsom ett provisorium i avvaktan på en utredning av den art, de sakkunniga förordat, och att det därför gällde att gå fram med en viss försiktighet. Rörande frågan om vidtagande av dylik provisorisk åtgärd hava de sakkunniga gjort i huvudsak följande uttalande.

Otvivelaktigt vore, att den av motionärerna föreslagna vägen vore ägnad att underlätta centralkassornas medelsanskaffning. Utom det att jordbrukskassemedlemmarnas ansvar för långivarna i allmänhet icke torde framstå såsom en fullt betryggande säkerhet, tillkomme den omständigheten, att vidden av det personliga ansvar, varå hela systemet vilade, gjordes beroende av ganska komplicerade och av varandra avhängiga regler om delaktighet, insatser, lånemaxima m. m. och därför ställde sig svår att bedöma även för en i kreditfrågor mera bevandrad långivare. En lämpligt avvägd statsgaranti skulle sålunda helt visst, även bortsett från det faktiska säkerhetsmoment en sådan innebure, kunna rent psykologiskt påverka upplåningen i gynnsam riktning. Erfarenheten hade ock enligt utsago av centralkassornas

representanter bekräftat detta. Till och med små insättare hade understundom sport om garantien och ifrågasatt, om densamma vore tillräcklig.

Vad sålunda anförts vore likväl icke utan vidare tillfyllest som skäl för det allmänna att nu utsträcka sitt ansvar. Dess intresse kunde ock kräva beaktande av andra synpunkter. I utlåtande den 4 februari 1915 rörande den då ifrågasatta statsgarantien yttrade riksgäldsfullmäktige (prop. 119/1915 s. 45 och följande) — efter att hava erinrat om den säkerhet, som staten ställt för Sveriges allmänna hypoteksbank och konungariket Sveriges stadshypotekskassa — att, då nu vore fråga att vidtaga liknande åtgärd för att bereda jordbrukskreditföreningarna och deras centralkassor ökad kredit vid upplåning från allmänheten eller bankinrättningar, fullmäktige icke kunde underlåta att giva uttryck åt sina betänkligheter i avseende å detta sätt att understödja jordbrukskreditföreningar. Det vore nämligen att märka, att ingen realsäkerhet låge bakom de lån, som av föreningarna skulle utlämnas, under det att allmänna hypoteksbanken och stadshypotekskassan i varje fall måste anses äga fullgod realsäkerhet för utlämnade lån. Genom att överlämna obligationer till jordbrukskreditföreningarnas centralkassor iklädde sig därför staten en helt annan risk än som skett genom överlämnandet av obligationer till allmänna hypoteksbanken och stadshypotekskassan, varmed i främsta rummet avsetts att stärka dessa institutioners kredit i utlandet. Vidare ansåge fullmäktige det vara att befara, att ett överlämnande av statsobligationer till förmån för ifrågavarande centralkassor skulle föranleda liknande anspråk för andra kreditkassor, som kunde komma att bildas för att tillgodose andra behov av allmänt intresse. Sådana anspråk skulle endast med svårighet kunna avvisas, om en dylik förmån lämnats åt nu ifrågavarande lånekassor. Då emellertid behovet av sådana kassor syntes vara stort, då riksdagen uttalat sig för, att sådana måtte komma till stånd, då det icke torde finnas möjlighet att nå detta mål utan att staten skänkte sin medverkan därtill samt då detta lämpligast syntes ske genom att, på sätt ifrågasatts, överlämna statsobligationer till säkerhet för centralkassornas förbindelser, så ville fullmäktige, oaktat de betänkligheter, som framhållits, icke avstyrka den ifrågasatta åtgärden.

De sakkunniga ansåge de av riksgäldsfullmäktige anförda betänkligheterna fortfarande äga i allt väsentligt berättigande. Den förut antydda tendensen att mer och mer engagera staten i rörelsen manade ock till eftertanke, då det nu ifrågasattes att — låt vara i en mera indirekt form — gripa in. Då emellertid staten en gång beträtt denna väg, vore det ju i och för sig önskvärt, att åtgärden fyllde sitt syfte. Och det kunde icke bestridas, att förhållanden inträffat, som komme den redan ställda garantien att framstå såsom numera icke fullt väl avvägd. Därvid vore bland annat att beakta den minskning, penningvärdet undergått sedan 1915. Man räknade ock vid den tiden med 15 centralkassor om ett till tre län. Hittills hade allenast 5 kassor bildats, men av dem hade ett par, vardera omfattande 5 län, svällt ut i en utsträckning, som möjligen icke vid rörelsens startande tänkts.

Om ock sålunda skäl förelåge, som berättigade till en ökning av statens garanti, borde likväl än en gång betonas, att en sådan, vilken de sakkunniga på grund av vad förut anförts ville beteckna som en extraordinär åtgärd, skedde inom försiktigt dragna gränser. Det gällde här ett åtagande på lång sikt, som icke sedermera kunde ryggas. Och den risk, staten kunde löpa under tidernas lopp, finge icke underskattas. Visserligen plägade, enligt vad centralkassornas representanter uppgivit, jordbrukskassorna numera regelrätt — med frångående av rörelsens ursprungliga grundidé — fordra real-

säkerhet för utlämnade lån. Men de finge givetvis i allmänhet nöja sig med mindre förstklassig sådan. Och det vore till sist icke blott efter lugna normala skeden i vårt ekonomiska liv, som statens risk skulle mätas.

Sedan de sakkunniga sålunda, ehuru med tvekan, förordat ökning av statens garanti åt centralkassorna, hava de anfört följande rörande frågan om garantiens storlek.

Motionärerna hade beträffande frågan om garantiens storlek föreslagit, att densamma skulle av Kungl. Maj:t prövas särskilt för varje centralkassa inom ett maximum, som bestämts lika för alla med ett tillägg för varje län utöver ett, varav centralkassas verksamhetsområde bestode. Centralkassornas representanter hade, med instämmande i övrigt i motionärernas förslag, ansett den diskretionära prövningen böra bortfalla. Denna senare uppfattning kunde de sakkunniga icke dela. Det vore väl icke rimligt, att till exempel för en relativt ny kassa med ett par tre hundratusen kronor i omsättning ställa en garanti, överstigande kassans eget ansvar med hundratals procent, och de sakkunniga kunde icke värja sig för tanken, att ett slikt övermått kunde vara ägnat att fresta till mindre välbetänkta medelsdispositioner. Med en sådan fix bestämning skulle ej heller den minsta hänsyn kunna tagas till centralkassas och densamma underlydande jordbrukskassors skötsel och andra på statens risk inverkande omständigheter. I likhet med motionärerna ansåge de sakkunniga därför, att garantibeloppet borde inom viss gräns bestämmas i varje särskilt fall. Emellertid syntes man böra redan i fastställandet av gränsen uppåt göra rättvisa åt centralkassornas olika behov. Att härutinnan i enlighet med motionärerna låta kassornas lokala utbredning verka avgörande ledde dock till ett godtyckligt resultat. Fasthellre borde maximum ställas i relation till rörelsens omfattning. Detta torde mest rationellt ske på det med reglerna för stadshypotekskassan i viss mån jämförliga sättet, att statens garanti för varje centralkassa bestämdes till högst ett belopp, motsvarande viss procent av kassans upplåning enligt senast upprättat bokslut, eventuellt avrundat uppåt till jämt 100,000-tal kronor. Med upplåning avsåges här summan av kassans främmande skulder. Allt efter som, sedan garantien blivit såmedelst bestämd, kassans upplåning växte, skulle ock en ökning av garantien bliva möjlig, varigenom denna komme att i viss mån få karaktären av en mot omsättningen avvägd kassareserv. De sakkunniga hade icke ansett sig böra tillstyrka, att garantien bestämdes till högre procent av upplåningen än tjugu. Dessutom borde fastställas en yttersta gräns, utöver vilken garantien under inga förhållanden finge bestämmas. De sakkunniga hade härutinnan haft under övervägande ett belopp av 500,000 kronor. Då emellertid de största kassorna, vilkas upplåning enligt senast tillgängliga bokslut uppginge till 4 à 5 miljoner kronor, skulle med en sådan avgränsning bliva i förhållande till de övriga försatta i en alltför ogynnsam ställning, hade de sakkunniga, ehuru med tvekan, stannat vid att föreslå 1,000,000 kronor.

I enlighet med vad sålunda anförts hava de sakkunniga förordat,

att för centralkassa för jordbrukskredit, som vunnit eller vinner godkännande från det allmännas sida, svenska statens obligationer till det belopp, som Kungl. Maj:t med iakttagande av nedan angivna grunder prövar skäligt, må från riksgäldskontoret överlämnas till Sveriges riksbank att jämte de obligationer, vilka jämlikt riksdagens medgivande i skrivelse den 19 maj 1915 nr 132 överlämnats till riksbanken, av denna innehavas såsom

en gemensam pant för samtliga centralkassans förbindelser, med rätt för kassans fordringsägare att använda panten till täckande av sina fordringar, i den mån kassans egna tillgångar, de belopp inberäknade, som på grund av medlemmarnas i kassan ansvarighet för dess förbindelser kunna från dem uttaxeras, därtill visa sig otillräckliga, och under villkor i övrigt som angivas i riksdagens nämnda skrivelse,

samt att vid ovannämnda prövning skall iakttagas, att sammanlagda beloppet av den för centralkassas förbindelser ställda pant må uppgå till högst ett belopp, motsvarande 20 procent — med avrundning uppåt till jämnt 100,000-tal kronor — av kassans upplåning enligt senast upprättat bokslut, och att beloppet icke må i något fall överstiga 1,000,000 kronor.

De sakkunniga hava slutligen ifrågasatt, om icke vid en ökning av statens ansvar för kassornas förbindelser det allmänna borde inom kassorna företrädas på ett effektivare sätt än hittills och beredas direkt inflytande å kassornas verksamhet, exempelvis genom en av riksgäldsfullmäktige utsedd representant i deras styrelser i likhet med vad som gällde beträffande allmänna hypoteksbanken och stadshypotekskassan. Ehuru de sakkunniga ej funnit sig böra i sitt förslag inrycka bestämmelser i detta syfte, hade de ansett sig icke kunna underlåta att rikta uppmärksamheten på ifrågavarande spörsmål.

Det förenämnda, av *centralkassornas representanter till de sakkunniga överlämnade yttrandet* är av i huvudsak följande lydelse.

Den statsgaranti, som fastställdes vid rörelsens start, 100,000 kronor för varje centralkassa, kunde numera med hänsyn till ändrade stadgar och rörelsens utveckling icke längre anses vara tillräcklig. Vid den utredning, som föregick 1915 års riksdagsbeslut om inrättande av jordbrukskassor och centralkassor för jordbrukskredit, hade av olika myndigheter och korporationer, från vilka yttranden införskaffades, framhållits nödvändigheten av, att staten skänkte den nya organisationen sitt stöd bl. a. genom att tillhandahålla kassorna direkt förlagskapital. Det förutsattes dessutom, att rörelsemedel skulle kunna erhållas genom lån i större utsträckning ur statens fonder och genom samarbete med sparbanker och andra penninginrättningar. Vid den slutliga utformningen av bestämmelserna för jordbrukskasserörelsen underströks emellertid, att en av de viktigaste vägarna för medelsanskaffningen till jordbrukskassorna vore inlåning från medlemmar och allmänheten. Samtidigt framhölls, att genom den organisationsform, som givits kassorna, tvivel om dessas soliditet icke kunde ifrågakomma. Då emellertid rörelsemedel hittills icke i tillräcklig utsträckning kunnat anskaffas genom direkt inlåning å bankmässiga räkningar och då ur statens fonder icke kunnat erhållas kapital i ens tillnärmelsevis den utsträckning, som man vid rörelsens start förutsatte, hade kassorna icke kunnat anskaffa det rörelsekapital, som erfordrats. Anledningen till, att kassorna icke kunnat draga till sig nödigt kapital torde vara den, att förlagsgivare (insättare och andra) hade svårt att bedöma värdet av den säkerhet, som kassorna genom medlemmarnas ansvar erbjöde. Givetvis bidroge härtill även det förhållandet, att jordbrukskasserörelsen i vårt land vore ny och oprövad och att denna form för bankverksamhet ännu icke hunnit arbeta sig in i det all-

männa medvetandet. Trots den stora säkerhet, som innefattades i medlemmarnas ansvarsförbindelser, krävde förlagsgivare (såväl insättare som andra) att som säkerhet för deras medel kunde erbjudas även annan mera påtaglig sådan. Då på grund av jordbrukskasserörelsens egen natur någon nämnvärd fondbildning ej varit möjlig (marginalen mellan in- och utlåning måste vara den lägsta möjliga), kunde därför icke på denna väg behövlig säkerhet anskaffas. Emellertid hade staten såsom initiativtagare till jordbrukskasserörelsen icke blott intresse av att denna verksamhet utvecklades i sund riktning, vartill hörde att oberättigat misstroende mot densamma undanröjdes, utan jämväl skyldighet att stödja densamma, enär den icke tjänade självändamål utan sökte tillgodose ett viktigt samhällsintresse. Detta stöd kunde utan risk för staten lämnas i den form förenämnda motioner anvisade, dock ansåge kassornas representanter, att den begränsning, som låge i ordet »högst» i motionens kläm, borde utgå och garantien tillsvidare bestämmas till 1,000,000 kronor för varje godkänd centralkassa, vilkens verksamhetsområde endast omfattade ett län, med tillägg av 200,000 kronor för varje ytterligare län.

Genom en sådan statsgaranti, vilken i princip redan vore godkänd, torde även varje centralkassa kunna inom sitt område etablera ett för jordbruket fruktbärande samarbete med sparbanker och jämväl andra penninginrättningar, och medel även härigenom anskaffas, så att icke strävsamt, duktigt folk av brist på rörelsekapital skulle nödgas föra en hopplös kamp, när det gällde att bevara och utveckla sitt jordbruk.

Det kunde möjligen invändas, dels att en dylik garanti kunde anses väl hög för en nybildad kassa och dels att så stor garanti skulle innebära en allt för stor risk för staten. Rörande förstnämnda förhållande ville representanterna anföra, att det bleve betydligt lättare för nystartade kassor att skaffa sig den nödiga krediten, därest långivare och insättare från början funne säkerheterna fullt betryggande. Vad åter anginge risken, som den ifrågasatta garantien skulle innebära för staten, reducerades riskmomentet betydligt dels därigenom att nu gällande författning föreskreve, att statens garanti icke finge tagas i anspråk till täckande av förlust, förr än hela den av föreningsmedlemmarna ingångna ansvarigheten för detta ändamål blivit utnyttjad, dels emedan staten genom allmänna ombudet hade möjlighet kontrollera, att rörelsen bedreves i enlighet med gällande författningar och på ett i övrigt betryggande sätt.

Över de sakkunnigas utlåtande jämte centralkasserepresentanternas förenämnda framställning hava infordrade yttranden avgivits av statskontoret, lantbruksstyrelsen, bank- och fondinspektionen, överståthållarämbetet och länsstyrelserna i de län, där centralkassorna för jordbrukskredit hava säte, ävensom samtliga centralkassor för jordbrukskredit. Därjämte hava fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret beretts tillfälle avgiva yttranden. Yttranden.

Fullmäktige i riksbanken hava framhållit, att varje nu företagen utvidgning av statens ansvarighet för centralkassornas förbindelser komme att i större eller mindre grad föregripa den av de sakkunniga förordade större utredningen. Om med ökning av statsgarantien anstode, tills utredningen verkställts, torde icke annan olägenhet vara att befara, än att nybildningen av jordbrukskassor tillsvidare avstannade. Utredningen torde utan svårighet kunna verkställas så snart, att frågan kunde föreläggas 1929 års riks-

dag. Under dessa förhållanden ansåge sig fullmäktige, med instämmande i de sakkunnigas förord för en allsidig och förutsättningslös utredning, böra uttala den mening, att med prövningen av frågan om ökning av statsgarantien borde anstå, tills nyssnämnda utredning verkställts. — Till fullmäktiges yttrande är fogat protokollsutdrag, utvisande att *fullmäktiges ordförande herr A. af Jochnick med instämmande av herr L. Widell* anfört avvikande mening och därvid yttrat i huvudsak följande. Huruvida den föreslagna utredningen komme att medföra någon mera avsevärd omläggning av jorbrukskreditkassornas verksamhet undandroge sig allt bedömande. Sannolikheterna härför syntes dock ej vara alltför mycket att räkna med. Under alla förhållanden torde den tid, inom vilken en sådan utredning kunde komma att slutföras och beslut i frågan träffas av statsmakterna, icke bliva så kort, och då det torde vara av betydelse, att kassornas utvecklingsmöjligheter på sätt, som de själva funnit ändamålsenligt, under tiden stöddes, förelåge ej tillräckliga skäl att ställa sig avvisande emot, att vissa åtgärder i sådant avseende redan nu komme till stånd, och detta så mycket mindre som den ökade ekonomiska risk, som staten genom ett dylikt förfarande skulle komma att ikläda sig, sannolikt icke torde vara mera avsevärd. Det syntes dock ej erforderligt och ej heller lämpligt att härvidlag vare sig sträcka sig så långt eller över huvud gå fram efter de linjer, som de sakkunniga föreslagit. De olika kassornas behov av ökad statsgaranti berodde av ett så stort antal faktorer, att det torde vara omöjligt att kunna härför uppställa några rationella, mera allmängiltiga regler. Denna fråga torde behöva prövas för varje kassa och från fall till fall. Till Kungl. Maj:ts förfogande borde därför ställas ett visst belopp statsobligationer, varefter Kungl. Maj:t efter framställning från de olika kassorna och efter yttrande från vederbörande myndigheter borde för varje kassa undan för undan pröva, i vad mån en förhöjning av statsgarantien för densamma kunde anses påkallad. Ett maximibelopp av två miljoner kronor torde sannolikt tillsvidare tillgodose de erforderliga behoven. Skulle utredningen draga längre ut på tiden, hade ju Kungl. Maj:t möjlighet att, om så erfordrades, av riksdagen begära en ytterligare ökning av garantibeloppet.

Fullmäktige i riksgäldskontoret hava ansett, att jordbrukskasserörelsen hade en viktig uppgift att fylla för förbättrande av det mindre jordbrukets kreditförhållanden. Rörelsens utveckling och stödjande vore därför ett allmänt intresse, varav dock ej med nödvändighet behövde följa, att staten påtoge sig ansvar för kassornas förbindelser. Detta hade nu emellertid en gång skett i viss utsträckning, och det syntes under nuvarande förhållanden uteslutet att kunna förvänta någon tillfredsställande utveckling av rörelsen, utan att staten ytterligare trädde hjälpande emellan. En utsträckning av statens garanti kunde visserligen ej anses alldeles riskfri. Med hänsyn till att jordbrukskasserörelsen i särskilt hög grad på ett allmännyttigt sätt måste anses komplettera det övriga kreditsystemet, ansåge fullmäktige sig dock kunna tillstyrka, att staten lämnade rörelsen ytterligare stöd genom utökande av garantibeloppet. Beträffande garantibeloppets storlek anslöte fullmäktige sig till de sakkunnigas förslag. Det syntes vara befogat och lämpligt att, i händelse statens garanti för centralkassorna komme att i väsentlig grad ökas, jämte den revisor, som vederbörande länsstyrelse hade att utse, jämväl ett ombud för staten insattes i kassornas styrelser. Lämpligast vore, om detta ombud utsåges av Kungl. Maj:t efter förslag av vederbörande länsstyrelse. Det kunde för övrigt ifrågasättas, huruvida ej, om så bleve fallet,

jämväl statens ombud i kassornas revision lämpligen borde utses av Kungl. Maj:t. — Till fullmäktiges utlåtande har fogats ett protokollsutdrag, innefattande en av *ordföranden herr K. Hildebrand samt herrar G. Kobb och A. Anderson i Råstock uttalad skiljaktig mening* av innebörd, att den yttersta gränsen för garantibeloppet tills vidare borde fastställas till 500,000 kronor för varje centralkassa, varigenom de »mest påträngande svårigheterna» bleve avhjälpta, samt att det syntes vara tid att, sedan den ifrågasatta utredningen om rörelsens fortsatta verksamhet förelåge färdig, pröva om och *i vad mån* garantibeloppet skäligen borde höjas.

Statskontoret har anslutit sig till de sakkunnigas uttalanden och förslag. Höjningen av maximibeloppet för statsgarantin till icke mindre än en miljon kronor kunde visserligen väcka betänkligheter, men dessa minskades i avsevärd mån genom att fixerandet av garantibeloppet i varje särskilt fall skulle bero av Kungl. Maj:ts prövning. En ovillkorlig förutsättning för höjningen borde vara, att staten bereddes en plats i centralkassornas styrelser.

Lantbruksstyrelsen har vitsordat, att stagnation inträtt i jordbrukskasserörelsen, beroende på bristande medelstillgång för tillgodoseende av lånebehovet. Rörelsen avsåge att tillgodose strävsamma jordbrukares behov av kredit för driften och för bekostande av smärre, lätt amortisabla grundförbättringar, varigenom ökade jordvärden skapades likasom större möjligheter för självförsörjning i fråga om livsmedel. Rörelsens ostörda utveckling vore en fråga av nationalekonomisk betydelse. De sakkunnigas förslag medförde icke ökade utgifter för jordbrukarna och ej heller, så vitt styrelsen kunde bedöma, ökade risker för staten. Statsgarantien hade hittills icke anlitats. Betydelsen av statsmakternas medverkan på sätt nu föreslagits vore väsentligen av psykologisk art. Därigenom underlättades möjligheten att för insättare i centralkassa klargöra, att i kassan deponerade medel förvaltades under betryggande former. Vidtagande av åtgärder i enlighet med de sakkunnigas förslag tillstyrktes.

Bank- och fondinspektionen har framhållit, att man inom inspektionen tvivlat på, att jordbrukskasserörelsen, sådan den i vårt land ordnats, skulle kunna vinna den framgång, som den med sitt behjärtansvärda ändamål vore värd. Inspektionen hade redan tidigare uttalat, att man ej borde överskatta den betydelse för rörelsen, som kassornas rätt till inlåning från allmänheten kunde få. Konkurrensen om sparmedel med andra å äldre grund uppbyggda penninginrättningar, vilkas anlitande ingått i det allmänna medvetandet, hade härutinnan varit alltför stark. Vad särskilt anginge sparbankerna, arbetade dessa jämväl i fråga om kreditgivning i viss mån inom samma område som jordbrukskasserörelsens organ. Redan häri låge en av anledningarna till, att jordbrukskasserörelsen icke, såsom man hoppats, kunnat få tillgång till sparbankernas överskottsmedel. Det låge för övrigt i sakens natur, särskilt under de ränteförhållanden, som rått under de senare åren, att sparbankerna oftast ej kunnat ställa billiga penningmedel till jordbrukskasserörelsens förfogande utan att själva utsätta sig för driftsförlust. Liksom de sakkunniga vore inspektionen av den uppfattningen, att en ingående undersökning erfordrades för att få utrett, vad som borde och kunde göras för att jordbrukskasserörelsen skulle kunna bestå med stöd av det förtroende, som rörelsen själv kunde vinna hos allmänheten och utan att anlita understöd utifrån. De sakkunniga hade nu föreslagit en åtgärd av provisorisk art för att förhindra, att rörelsen under utredningens gång

stagnerade. Ehuruväl inspektionen icke vore övertygad, att den föreslagna åtgärden skulle vissa sig i någon avsevärd mån bidraga att stimulera inlåningen från allmänheten, hade inspektionen dock icke ansett sig böra avstyrka, att man gjorde ett försök på den föreslagna vägen. Möjligen skulle man med hänsyn till åtgärdens provisoriska karaktär kunna ifrågasätta, att statsgarantien begränsades med avseende på tiden. För förpliktelse, ingången före giltighetstidens utgång, skulle dock i så fall garantien gälla, så länge förpliktelsen bestode. Vidare kunde ifrågasättas, huruvida icke med hänsyn till de med den nya garantien avsedda särskilda ändamål denna borde inskränkas att avse endast centralkassas inlåning från allmänheten på bankmässig räkning. Inspektionen förutsatte nämligen, att upplåning i övrigt borde kunna fortgå oberoende av en statens utvidgade garanti.

Mälarprovinsernas centralkassa för jordbrukskredit förening m. b. p. a. har, under instämmande av *överståthållarämbetet,* anfört i huvudsak följande. Med hänsyn till det sedan 1915 försämrade penningvärdet samt den nu vidgade utlåningsrätten för kassorna borde minimibeloppet av statens garanti för nybildad kassa höjas från det år 1915 bestämda beloppet, 100,000 kronor, till åtminstone 200,000 kronor. Den av de sakkunniga valda måttstocken för garantibeloppets bestämmande inom minimi- och maximigränserna, d. v. s. storleken av centralkassas upplåning, vore ej den lämpligaste. Upplåningen kunde på grund av tillfälliga orsaker inom kort tidrymd variera betydligt. Såsom en god mätare på rörelsens omfattning men betydligt mindre beroende av tillfälliga orsaker vore den i centralkassas balansräkning upptagna »medlemmarnas garantifond», angivande det sammanlagda belopp, varför de till kassan anslutna föreningarna iklätt sig ansvarighet för kassans förbindelser. Statens garanti borde utgöra $^2/_3$ av garantifonden enligt senaste bokslutet med avrundning uppåt till jämt 100,000-tal kronor. Storleken av statens garanti, grundad på boksluten den 31 december 1927, bleve enligt detta och de sakkunnigas förslag följande.

	De sakkunnigas förslag kr.	Centralkassans ändringsförslag kr.
Mälarprovinsernas C. K.	1,000,000	1,000,000
Södra Sveriges C. K.	900,000	1,000,000
Malmöhus läns C. K.	300,000	300,000
Skaraborgs läns C. K.	200,000	300,000
Mellersta Norrlands C. K.	200,000	300,000.

Mot förslaget, att en representant för det allmänna insattes i centralkassas styrelse, vore intet att erinra, utan borde detta bliva gynnsamt för rörelsens utveckling, för så vitt till dylik styrelseledamot ej utsåges person, som genom sin ställning eller ekonomiska verksamhet kunde anses ogynnsamt stämd mot jordbrukskasserörelsen.

Södra Sveriges centralkassa för jordbrukskredit förening m. b. p. a. har framhållit, att jordbrukskasserörelsen under dess första tid utvecklades i mindre omfattning än beräknats, beroende därpå att jordbrukarna då hade relativt god penningtillgång, varför lånebehovet gjorde sig mindre gällande, samt att de för rörelsen först uppdragna gränser vore synnerligen snäva. Sedan ändringar genomförts 1918 och 1925 i syfte att möjliggöra för kassorna att i större utsträckning tillgodose jordbrukarnas kreditbehov, och då

detta under senaste åren i hög grad ökats, hade även en hastigare utbredning av jordbrukskasserörelsen konstaterats. I samband härmed hade svårigheter uppstått för kassorna att anskaffa det för kreditgivningen nödiga kapitalet. Om även kassornas soliditet i verkligheten torde vara höjd över allt tvivel, tack vare medlemmarnas personliga ansvarighet, krävde dock insättare och andra förlagsgivare en mera påtaglig säkerhet för sina placeringar. En ökad statsgaranti vore av behovet påkallad och skulle kraftigt bidraga till rörelsens utveckling. Under förutsättning, att garantin ej tillmättes alltför knapp, skulle rörelsen tillföras åtminstone större delen av den kapitalmängd, som erfordrades för tillgodoseende av jordbrukets behov av driftkredit. En ökning av garantien enligt centralkassornas representanters skriftliga yttrande till de sakkunniga hade varit gynnsammare än de sakkunnigas förslag, men även det senare bleve av stort värde och skulle betydligt underlätta strävandena att bispringa jordbrukarna med nödig kredit. Dock borde, oberoende av det nya förslaget, den nu utgående garantien av 100 000 kronor till varje centralkassa fortfarande utgå, emedan i motsatt fall en nybildad kassa icke erhölle någon statsgaranti under det första verksamhetsåret utan först sedan bokslut upprättats. Vidare borde vid den nya statsgarantiens tillmätande en minimigräns av minst 100,000 kronor fixeras att gälla från den dag, kassans verksamhet började. Härigenom erhölle en ny kassa en statsgaranti av 200,000 kronor och därmed en värdefull hjälp vid igångsättandet. Mot de sakkunnigas förslag, att centralkassas upplåning skulle ligga till grund för bestämmandet av den nya statsgarantiens storlek, vore intet annat att invända, än att garantien borde bestämmas till åtminstone 25 procent av upplåningen, samt att maximigränsen för de centralkassor, vilkas verksamhetsområden omfattade mera än ett län, höjdes till mer än en miljon kronor med exempelvis 100,000 kronor för varje ytterligare län.

(Inom jordbruksdepartementet har uträknats, att enligt detta ändringsförslag skulle den sammanlagda garantiens storlek, räknad på uppgifter om kassornas upplåning den 31 december 1927, bliva för

Mälarprovinsernas C. K.	kronor	1,400,000
Södra Sveriges C. K.	»	1,200,000
Malmöhus läns C. K.	»	400,000
Skaraborgs läns C. K.	»	300,000
Mellersta Norrlands C. K.	»	400,000.)

Länsstyrelsen i Kristianstads län har utgått ifrån, att de sakkunniga icke avsett att föreslå någon ändring i nu gällande bestämmelse, att för varje centralkassa, som vunne godkännande från det allmännas sida, svenska statens obligationer till värde av 100,000 kronor överlämnades från riksgäldskontoret till riksbanken att av denna innehavas såsom pant för kassans förbindelser. Under denna förutsättning tillstyrktes de sakkunnigas förslag, dock med den ändring, att panten bestämdes till 25 procent av kassans upplåning enligt senaste bokslut. Därjämte tillstyrktes, att det allmänna bereddes större inflytande på kassornas verksamhet genom någon representant i kassornas styrelse.

Malmöhus läns centralkassa för jordbrukskredit förening m. b. p. a. har framhållit, att jordbrukskasseverksamhetens utveckling i stort sett berodde av den utsträckning, i vilken centralkassorna kunde tillhandahålla jordbrukskassorna lånemedel. Den stora allmänheten hade svårt att bedöma de säker-

heter, som låge i medlemmarnas ansvarighet för kassans förbindelser. Den statsgaranti, som centralkassorna nu åtnjöte, torde med hänsyn till penningvärdets minskning förefalla mången otillräcklig. En ökad garanti skulle utan tvivel i hög grad underlätta upplåningen. För att minska de svårigheter, varemot en nystartad centralkassa hade att kämpa beträffande upplåning, borde de sakkunnigas förslag ändras därhän, att sammanlagda beloppet av den för en centralkassas förbindelser ställda pant måtte bestämmas till lägst 200,000 kronor, samt att panten därutöver ökades till sitt belopp med 20 procent — med avrundning uppåt till jämt 100,000-tal kronor — av kassans upplåning enligt senast upprättade bokslut, intill ett belopp av en miljon kronor.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har förklarat sig till fullo inse, att särskilda åtgärder erfordrades för att jordbrukskasserörelsens vidare utveckling ej skulle avstanna på grund av bristande medelsanskaffning. En definitiv utsträckning av statsgarantien borde dock ej ifrågakomma, förrän alla hithörande förhållanden blivit grundligt undersökta. De sakkunnigas förslag kunde länsstyrelsen biträda, dock med framhållande, att blivande bestämmelser härutinnan uttryckligen borde angiva, att garantien endast vore av tillfällig karaktär och icke avsåge de förbindelser, som uppkomme efter det staten funne sig böra återtaga den lämnade garantien. I händelse staten iklädde sig ökat ansvar för kassornas förbindelser, borde staten beredas direkt inflytande på kassornas verksamhet genom utsedd representant i deras styrelser. Därest staten bereddes dylikt inflytande i kassas styrelse, vore intet att erinra mot det av Malmöhus läns centralkassa föreslagna minimet av 200,000 kronors statsgaranti för varje kassa.

Skaraborgs läns centralkassa för jordbrukskredit förening m. b. p. a. har framställt samma synpunkter och ändringsförslag som Mälarprovinsernas centralkassa.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län har, med fullt erkännande av den stora betydelsen av jordbrukskasserörelsen, funnit de sakkunnigas betänkligheter mot att mer och mer engagera staten i rörelsen berättigade. Då emellertid starka skäl talade för vidtagande såsom en provisorisk åtgärd av ökning av statens garanti i avvaktan på verkställandet av den utav de sakkunniga påkallade utredningen i fråga om sådan omläggning av kassornas rörelse, att den kunde bedrivas utan statens bistånd, ansåge länsstyrelsen sig icke böra avstyrka en ökning av garantien inom den ram och på de villkor, som av de sakkunniga föreslagits. Såsom ytterligare villkor borde dock föreskrivas, att en av Kungl. Maj:t förordnad ledamot eller suppleant för denne skulle äga säte och stämma i varje centralkassas styrelse.

Mellersta Norrlands centralkassa för jordbrukskredit förening m b. p. a. har framställt samma synpunkter och ändringsförslag som Mälarprovinsernas centralkassa.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har framhållit att, om bristen på samverkan mellan centralkassorna och sparbankerna, såsom sannolikt vore, komme att fortsätta samt om tillika kassorna tills vidare ansåges utgöra lämpliga kreditanstalter för jordbruket, det vore nödvändigt vidtaga åtgärder för att sörja för kassornas behov av tillgängligt utlåningskapital, åtminstone tills tillräcklig erfarenhet vunnits, huruvida ifrågavarande kreditanstalter ägde förutsättningar att förvärva sådant förtroende från allmänhetens sida, att de själva kunde uppsamla tillräckligt kapital. Såsom de sakkunniga yttrat, borde dock dessa åtgärder icke taga formen av ett fortlöpande understöd,

varigenom säkerligen en osund utveckling av kreditorganisationen skulle inledas. För att den framtida utvecklingen skulle gå i rätt riktning, torde, såsom de sakkunniga hade antytt, en mera fullständig utredning av problemet angående lösningen av jordbrukets kreditfråga böra upptagas. Vad härefter anginge de särskilda av de sakkunniga nu föreslagna åtgärderna hade Mellersta Norrlands centralkassa ifrågasatt, att minimibeloppet av statens garanti skulle höjas till 200,000 kronor. Detta förslag kunde länsstyrelsen ej tillstyrka. Så länge centralkassas rörelse icke nått den utveckling, att upplåningen uppginge till 500,000 kronor syntes icke befogat, att nuvarande statsgaranti höjdes. Den av de sakkunniga föreslagna maximigränsen för garanti för varje kassa, 1,000,000 kronor, torde ej böra överskridas. Beträffande åter den grund, efter vilken garatibeloppet inom den givna ramen borde beräknas, syntes det vara mera lämpligt, att — såsom nyssnämnda centralkassa ifrågasatt — garantibeloppet bestämdes till två tredjedelar av medlemmarnas garantifond enligt senaste bokslut. Mot förslaget att i centralkassas styrelse skulle insättas en av riksgäldskontoret utsedd representant hade länsstyrelsen intet att erinra.

Följande uppgifter hava införskaffats angående de olika centralkassornas upplåning och ansvarsförbindelser per den 31 december 1927.

Uppgift å centralkassornas upplåning den 31 december 1927.

	Mälarprovinsernas C. K.	Södra Sveriges C. K.	Malmöhus läns C. K.	Skaraborgs läns C. K.	Mellersta Norrlands C. K.
Upplåning (i kronor).					
Bankmässiga räkningar	1,742,129	1,923,788	686,960	406,645	574,628
Rediskonterade växlar i riksbanken	662,703	148,164	96,720	100,000	84,565
Lån i pensionsstyrelsen	1,480,000	1,200,000	350,000	100,000	200,000
» i postsparbanken	900,000	—	—	—	—
» i d:o genom Sveriges förenade centralkassor	85,300	17,500	—	—	29,950
» i riksförsäkringsanstalten	200,000	—	—	—	—
» hos hushållningssällskap	—	710,000	—	—	—
» i sparbanker	—	102,000	31,567	—	—
Andra lån	99,000	7,065	—	—	—
Utelöpande postremissväxlar	9,221	33,267	—	—	—
Summa	5,178,353	4,141,784	1,165,247	606,645	889,143
Ansvarsförbindelser (i kronor).					
Sveriges förenade centralkassor	25,000	15,000	5,000	2,500	2,500
Norrköpingsortens slakteriförening	12,920	—	—	—	—
Summa	37,920	15,000	5,000	2,500	2,500

Härav framgår, att av samtliga centralkassors sammantagna upplåning (11,981,171 kronor) den större delen eller 5,334,148 kronor erhållits genom inlåning å bankmässiga räkningar. Ur pensionsförsäkringsfonden hava 3,330,000 kronor upplånats.

Departementschefen.

Jordbrukskasserörelsen avser att främja ett för jordbruket i vårt land synnerligen viktigt syfte, nämligen att bereda jordbrukets idkare fördelaktig driftskredit. Man har utgått ifrån, att jordbrukarna borde kunna genom att sluta sig samman i föreningar och gemensamt ansvara för dessas förbindelser erhålla driftskredit på gynnsammare villkor, än om den enskilde jordbrukaren med anlitande endast av egna kreditmöjligheter sökte upptaga lån hos förefintliga penninginrättningar. Även om rörelsens styrka alltså måste ligga i ekonomiskt samgående, har det dock med hänsyn till jordbrukets allmänna betydelse ansetts befogat, att staten lämnade sin medverkan i syfte att främja organiserandet av denna kooperativa rörelse och anskaffningen av erforderligt kapital. Sålunda har staten lämnat bidrag till centralkassornas organisationskostnader samt till dessa kassors och jordbrukskassornas förvaltningskostnader för de första tio åren, undanröjt förekommande hinder för kapitalets ledande till kassorna genom att dessa fått rätt inlåna medel från allmänheten och upptaga lån ur statliga fonder och ur sparbanker samt ställt säkerhet för centralkassornas förbindelser i form av hos riksbanken deponerade statsobligationer. För lämnandet av dessa m. fl. förmåner har staten å andra sidan fordrat, att kassorna skola organiseras och driva rörelsen enligt av staten i detalj angivna bestämmelser, vilka särskilt under rörelsens första tid ansågos snäva och tunga.

Såsom framgår av det förut återgivna och jämväl i övrigt är känt, har jordbrukskasserörelsen emellertid ännu icke lyckats bliva vad man därav väntat. Svårigheter hava visat sig föreligga att erhålla tillräcklig anslutning från de lånebehövande jordbrukarnas sida samt att uppsamla rörelsekapital. I förra hänseendet hava inverkat jordbrukarnas obenägenhet att ikläda sig vittgående ansvar för andras förbindelser, föreningstankens svårighet att vinna insteg bland lantmännen, det i vårt land inarbetade och utgrenade systemet av sparbanker och affärsbanker samt de vanskligheter, med vilka en helt ny rörelse eljest har att kämpa. Svårigheten för kassorna att anskaffa kapital har bland annat berott därpå, att de penningplacerande tydligen icke tillmätt den gemensamhetsborgen, som ligger i kassamedlemmarnas solidariska ansvarighet, så stort värde, som man kanske från början beräknat. I all lånerörelse gäller emellertid, att lättheten att på penningmarknaden erhålla kredit och villkoren härför bestämmas av den tilltro, som de kapitalplacerande sätta till låntagarna och de av dem erbjudna säkerheter. I detta hänseende torde man i korthet kunna karakterisera läget beträffande central- och jordbrukskassorna sålunda, att de icke lyckats att å penningmarknaden uppsamla erforderligt kapital mot erbjudande av det kreditunderlag, som de faktiskt äga i form av låntagarnas skuldförbindelser och av dem ställda säkerheter, medlemmarnas gemensamma ansvarighet, kassornas fonder och inför allmänheten dokumenterade sätt att sköta rörelsen samt slutligen den statliga garantien. Detta förhållande är givetvis, icke minst ur den kooperativa idéens egen synpunkt, anmärkningsvärt.

Förslag har nu framställts, att staten skulle, för upphjälpande av central-

kassornas kredit och för att därmed underlätta deras upplåning, ställa ytterligare säkerhet för kassornas förbindelser. Från vissa håll, särskilt från centralkassorna själva, har detta förslag ansetts innebära lösningen ur lägets svårigheter. Från andra håll åter, såsom från 1927 års fastighets- och skogskreditsakkunniga, bank- och fondinspektionen, fullmäktige i riksbanken samt vissa länsstyrelser, har uttalats, att orsakerna till kassornas stagnerade upplåning låge djupare samt att det framför allt gällde att få noga utrett, vad som borde och kunde göras för att rörelsen skulle kunna bestå med stöd av det förtroende, som den själv kunde vinna hos allmänheten utan att anlita understöd utifrån. För att få de mest påträngande svårigheterna avhjälpta hava emellertid nämnda sakkunniga under instämmande från flertalet håll föreslagit, att staten borde — i avbidan på dylik grundlig undersökning — vidtaga en provisorisk åtgärd för kassornas understödjande genom att inom viss gräns öka sin garanti för centralkassornas förbindelser.

Även om man icke bör överskatta betydelsen för kassorna av en dylik åtgärd samt i den kooperativa sammanslutningens egen styrka måste se rörelsens grundval, synes dock anledning föreligga för staten, som bär ansvaret för den form den nu fått, att icke i den uppkomna situationen vägra kassorna det ytterligare stöd, som de anse vara förutsättningen för rörelsens fortsatta utveckling. Statens risk synes ock vara ringa i betraktande av, att kassornas egna tillgångar, däri inbegripet medlemmarnas personliga ansvarsförbindelser, vilka ej kunna utkrävas annat än vid förenings konkurs, måste tillgripas innan den av staten ställda panten tages i anspråk. I avbidan på ifrågasatt vidare utredning beträffande ordnandet av jordbrukets driftskredit, torde ett försök böra göras i syfte att på nyss angivet sätt underlätta hithörande kassors behjärtansvärda strävanden att ordna jordbrukets anskaffning av rörelsemedel.

Vad beträffar storleken av statens ytterligare garantibelopp vill jag — under erinran att den jämlikt riksdagens beslut 1925 för kassorna ställda säkerhet avser ett speciellt ändamål och i detta sammanhang saknar betydelse — i anslutning till de sakkunnigas förslag, dock med nedsättande på sätt från visst håll ifrågasatts av maximibeloppet tillsvidare till 500,000 kronor, förorda följande. Av riksdagen torde böra inhämtas medgivande, att för varje centralkassa må från riksgäldskontoret till riksbanken överlämnas statsobligationer till belopp, som av Kungl. Maj:t må bestämmas under iakttagande av, *att* beloppet — däri inräknat beloppet av de obligationer, vilka överlämnats enligt riksdagens beslut 1915 — må högst motsvara tjugu procent, med avrundning av beloppet uppåt till jämnt hundratusental kronor, av kassans upplåning enligt senast upprättade bokslut, *samt att* beloppet icke må i något fall överstiga 500,000 kronor eller understiga 100,000 kronor. Vidare torde riksdagen böra besluta, att de sålunda till riksbanken överlämnade obligationerna skola av denna innehavas såsom en för samtliga centralkassans förbindelser avsedd gemensam pant för ett belopp motsvarande högst tjugu procent av kassans upplåning enligt senast upprättade bokslut dock lägst

för 100,000 kronor. Till belysning av detta förslags innebörd må anföras följande exempel. Om en centralkassas upplåning enligt bokslut den 31 december 1927 uppgår till 1,900,000 kronor, skulle Kungl. Maj:t — enär tjugu procent av upplåningsbeloppet äro 380,000 kronor samt statsobligationer till 100,000 kronors värde enligt 1915 års beslut redan överlämnats till riksbanken — äga rätt att efter företagen prövning bestämma, att ytterligare statsobligationer till belopp av 300,000 kronor skola överlämnas till riksbanken. Därest kassans upplåning enligt bokslut den 31 december 1928 ökats till exempelvis 2,400,000 kronor, äger Kungl. Maj:t, enär tjugu procent härav äro 480,000 kronor, bestämma, att ytterligare statsobligationer till belopp av 100,000 kronor må överlämnas till riksbanken. Hade kassans upplåning enligt bokslutet den 31 december 1928 däremot nedgått till exempelvis 1,400,000 kronor, skulle av de tidigare överlämnade obligationerna endast ett belopp av 280,000 kronor utgöra pant för kassans förbindelser.

De närmare reglerna för användande av ifrågavarande obligationer torde böra avfattas i överensstämmelse med de bestämmelser, som gälla beträffande rätt att för borgenärers i centralkassa räkning använda de obligationer, som för sådant ändamål innehavas av riksbanken jämlikt 1915 års beslut i ämnet. Sedan riksdagen lämnat det nu ifrågasatta medgivandet — vilket i och för sig ej bör hava karaktär av utfästelse från statens sida gentemot borgenärerna i kassorna utan blott vara ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att inom den av riksdagen medgivna ramen förordna om pants ställande — torde Kungl. Maj:t årligen böra, på grundval av inhämtade uppgifter om varje centralkassas upplåning vid tillfället för senaste bokslut, bestämma storleken av det belopp, vartill ytterligare statsobligationer skola överlämnas från riksgäldskontoret till riksbanken att av denna innehavas såsom pant för respektive kassas förbindelser.

De sakkunniga hava vidare under instämmande från flertalet håll förordat, att staten bereddes ökat inflytande över centralkassornas förvaltning genom tillsättande av en representant i varje sådan kassas styrelse. I 20 § lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar, vilken lag är gällande jämväl för centralkassorna, föreskrives, att styrelseledamot skall vara medlem i föreningen eller, där bolag eller annan samfällighet är medlem i föreningen, ledamot av samfällighetens styrelse eller delägare i samfälligheten. Det synes ej vara lämpligt eller ur kontrollsynpunkt tillfredsställande, vare sig att staten, efter att till styrelseledamot hava utsett en lämplig utomstående person, föreskreve att denne måste intagas såsom medlem i föreningen och därvid iklädas personligt ansvar för dennas förbindelser m. m. eller att staten till styrelseledamot å det allmännas vägnar utsåge en av kassans egna intressenter. Med hänsyn härtill förordar jag, att det ifrågasatta representantskapet för staten i centralkassas styrelse ordnas på så sätt, att ytterligare kontrolluppgifter tilldelas det ombud, som enligt nu gällande bestämmelser (mom. 3 av kungörelsen nr 234/1915) skall för-

ordnas att, så länge understöd av statsmedel till kassans förvaltningskostnader utgår, å det allmännas vägnar öva tillsyn över centralkassas verksamhet. Ombudet bör sålunda hädanefter icke blott deltaga i den årliga revisionen samt vara berättigad att även eljest, när ombudet så finner gott, taga kännedom om centralkassans protokoll och bokföring samt värdehandlingar och kassabehållning, utan jämväl äga närvara vid styrelsens sammanträden, till vilka han i behörig tid skall kallas, med rätt att där yttra sig och få avvikande mening antecknad till protokollet. Detta förslag påkallar ändring av § 22 i kungörelsen den 18 juni 1915 (nr 236), och torde vid dylik ändring jämväl böra stadgas, att här avsett ombud skall vara förordnat även sedan understöd av statsmedel till kassans förvaltningskostnader upphört att utgå. Nu avsedda författningsändringar torde vidtagas av Kungl. Maj:t, sedan riksdagen beslutat i frågan om ställande av ytterligare säkerhet för centralkassornas förbindelser.

Under åberopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva, att för varje centralkassa för jordbrukskredit, som vunnit eller vinner godkännande från det allmännas sida, må från riksgäldskontoret till Sveriges riksbank överlämnas svenska statens obligationer till belopp, som av Kungl. Maj:t må bestämmas under iakttagande av, *att* beloppet — däri inräknat beloppet av de obligationer, vilka enligt riksdagens medgivande i skrivelse den 19 mars 1915, nr 132, överlämnats eller komma att överlämnas till riksbanken — må högst motsvara tjugu procent, med avrundning av beloppet uppåt till jämnt hundratusental kronor, av kassans upplåning enligt senast upprättade bokslut, *samt att* beloppet icke må i något fall överstiga 500,000 kronor eller understiga 100,000 kronor;

dels besluta, att de sålunda till riksbanken överlämnade obligationerna skola av denna innehavas såsom en för samtliga centralkassans förbindelser avsedd gemensam pant för ett belopp motsvarande högst tjugu procent av kassans upplåning enligt senast upprättade bokslut dock lägst för 100,000 kronor, med rätt för kassans fordringsägare att, i enlighet med vad nyss angivits samt under nedan angivna villkor, använda panten till täckande av sina fordringar, i den mån kassans egna tillgångar, de belopp inberäknade, som på grund av medlemmarnas i kassan ansvarighet för dess förbindelser kunna från dem uttaxeras, därtill visa sig otillräckliga;

dels ock föreskriva såsom villkor för ifrågavarande pants användande, *att* behovet av pantens tillgripande skall styrkas genom intyg av det ombud, som förordnats för tillsyn över kassans verksamhet, *att* medgivandet till pantens användning skall lämnas av länsstyrelsen i det län, där kassans styrelse har sitt säte, därvid tillika skola meddelas erforderliga föreskrifter angående sättet för pantens tillgodogörande och för därigenom influtna medels fördelning mellan fordringsägarna, *att* riksgäldskontoret ofördröjligen

underrättas, då dylikt medgivande lämnats, *samt att* obligationerna därvid tillika i första hand skola hembjudas riksgäldskontoret till inlösen.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:
Rune Thygesen.

Stockholm, Isaac Marcus' Boktryckeri-Aktiebolag, 1928.